

Τα πρόσωπα του ελληνικού καραγκιόζη

Τα σπουδαιότερα πρόσωπα του θεάτρου σκιών μετά την αντικατάσταση των τούρκικων και την αλλαγή του ρεπερτορίου είναι: Ο Καραγκιόζης, ο Χατζηαβάτης, ο Βεζίρης, ο Μπάρ-

μπα Γιώργος, ο Σιορ Διονύσιος, η Αγλαΐα, το Κολλητήρι, ο Μορφονιός, ο Σταύρακας, η Βεζιροπούλα.

Αναλόγως το έργο εμφανίζονται και άλλα πρόσωπα όπως τα παιδιά του Καραγκιόζη, ο Πεπόνιας, ο Σαναλιέμε, ο Κρητικός, ο Μπέης και άλλοι. Αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι ότι ενώ ο συμβολισμός των προσώπων δεν αλλάζει από καραγκιοζοπαίχτη σε καραγκιοζοπαίχτη, ο χαρακτήρας των προσώπων μπορεί να αλλάζει ανάλογα το έργο και το παίξιμο του καραγκιοζοπαίχτη. Ας γνωρίσουμε όμως τα πρόσωπα του ελληνικού θεάτρου σκιών:

Ο Καραγκιόζης

Είναι ένας πολύ φτωχός, μα αιώνια ζηηρός και κεφάτος άνθρωπος του λαού και κατοικεί με την οικογένειά του σε μια μεγάλη πόλη, σε μια ετοιμόρροπη καλύβα.

Είναι κακομούτσουνος σα σάτυρος και έχει καμπούρα. Και στη μορφή και στο πνεύμα έχει πολλές ομοιότητες με τον Μπερτόλδο, ήρωα του ιταλού Ιούλιου Κρότσε. Ο Καραγκιόζης δεν ξέρει καλά καμία τέχνη, είναι όμως πρόθυμος να ανακατευτεί παντού, ακόμα και σε επιστημονικές δουλειές, γιατί αποτυγχάνοντας δεν έχει τίποτα να χάσει. Το ξύλο εξάλλου δεν το φοβάται, το έχει συνηθίσει. Έτσι, από την τάση του να χώνεται με ευκολία σε όλες τις δουλειές, δημιουργήθηκαν ένα σωρό κωμωδίες, με τις οποίες γελοιοποιούνται ένα σωρό επαγγέλματα, επιστήμες κι ιδιότητες. Φυσικά σε όλα αυτά αποτυγχάνει, κάνει ζημιές, αποκαλύπτεται και καταλήγει στο τέλος, μετά συνήθως από αρκετό ξύλο, στην καλύβα του, πεινασμένος όσο και πρώτα. Αυτή η αιώνια πείνα του, που διαλαλεί με όλους τους τόνους και τους τρόπους, είναι το σπαραχτικότερο μα και το πιο αληθινό παράπονο και ψυχικό τραύμα του ελληνικού λαού.

Εφόσον ο Καραγκιόζης δε βρίσκει δουλειά, καταφεύγει σε μικροκλοπές. Δεν το κρύβει, μάλιστα αστειεύεται με αυτό, καθώς όπως δικαιολογείται έχει οικογένεια να θρέψει, γυναίκα και από ένα έως τέσσερα παιδιά, ανάλογα το έργο. Το σπουδαιότερο μήνυμά του μπροστά στην απελπισία της νεοελληνικής ζωής είναι, θαρρώ, ο αντιστασιακός αμοραλισμός του και το αιώνιο κέφι του.

Χατζηαβάτης

Φίλος αχώριστος του Καραγκιόζη, εξωτερικά τουρκοφέρνει περισσότερο από όλα τα άλλα πρόσωπα του θεάτρου σκιών. Φοράει πάντα την τούρκικη φορεσιά και μια σκούφια και επειδή έχει πρόβλημα στο αριστερό χέρι, συνήθως εικονίζεται να κρατά το γενάκι του.

Ο Χατζηαβάτης, άλλοτε παρουσιάζεται τίμιος και σοβαρός φουκαράς, κι άλλοτε πονηρός και κλέφτης, πάντα όμως σοβαροφανής. Το όνομά του είναι συνώνυμο με τον κόλακα, τον δουλοπρεπή, τον αιώνια συμβιβαστικό και τον συνεργαζόμενο πάντα με την εξουσία. Πολλές φορές στα έργα τις γαλιφιές του τις κάνει για να βοηθήσει όχι μόνο τον εαυτό του, μα και τους συνανθρώπους του και ιδίως τον φίλο του Καραγκιόζη. Κάνει συνήθως το μεσίτη στον άρχοντα, αναλαμβάνει να του βρει ανθρώπους για διάφορες δουλειές, τελικά συνήθως απευθύνεται στον Καραγκιόζη, ο οποίος αναλαμβάνοντας αδίστακτα κάθε δουλειά, τα κάνει θάλασσα κατά κανόνα. Παρόλα αυτά, ο άρχοντας δεν χάνει την εμπιστοσύνη του στον Χατζηαβάτη, πάντα τον προτιμά και τον πληρώνει για τις μεσιτείες του.

Σιορ Διονύσης ή Νιόνιος

Αυτός αποτελεί ένα εξαιρετικά πετυχημένο ελληνικό δημιούργημα. Τον έπλασε ο μεγάλος Μίμαρος. Ο Νιόνιος κατάγεται από το Τζάντε, τη Ζάκυνθο. Είναι ξεπεσμένος, κατά φαντασίαν αριστοκράτης έλληνας, που συνέχεια αναφέρεται στη Δύση. Κομψευόμενος πεινάλας, σαχλά φιλόμουσος λιμοκοντόρος, ο δήθεν ευγενικός άνθρωπος, που όμως ξέρει να αραδιάζει τις πιο σπάνιες και περιπονημένες βρισιές. Εικονίζεται πάντα με βελάδα και ψηλό καπέλο και η παλαιική ζακυνθινή προφορά του είναι γεμάτη από παρεφθαρμένες ιταλικές φράσεις και λέξεις. Τόσο στη μορφή όσο και στο χαρακτήρα είναι ο αντίποδας του άξεστου, μα αποτελεσματικού λεβέντη Μπαρμπα - Γιώργου.

Μπαρμπα - Γιώργος

Ο τύπος αυτός είναι η κορυφαία δημιουργία των ελλήνων караγκιο-ζοπαιχτών. Εκπροσωπεί τον ρουμελιώτη και γενικά τον πρωτόγονο και αφελή, αλλά σχετικά αχάλαστο στη ψυχή έλληνα. Τον δημιούργησε ο Γιάννης Ρούλιας, μαθητής του Μίμαρου.

Είναι θείος του Καραγκιόζη που εξακολουθεί να μένει στο χωριό, κοντά στα πρόβατα. Πότε πότε πηγαίνει στην πόλη για διάφορες δουλειές ή για να γλιτώσει τον Καραγκιόζη από τα ατέλειωτα μπλεξίματά του. Δεν έχει καλή ιδέα για τον

ανιψιό του και «λουμποδύτ'» τον ανεβάζει και τον κατεβάζει. Αλλά και ο Καραγκιόζης, σα γνήσιος εξαθλιωμένος προλετάριος, τον ποτίζει διαρκώς με το φαρμάκι της αχαριστίας. Διαρκώς του κάνει «χουνέρια» και ο Μπαρμπαγιώργος μετά τα παθήματά του, του τις βρέχει αγρίως. Σα χαρακτήρας έχει κι αυτός τις αδυναμίες του, είναι τσιγκούνης, προληπτικός και πολύ ερωτιάρης.

Ο προσωπικός αντίπαλος του Μπαρμπαγιώργη είναι ο Δερβέναγας (Βεληγκέκας), το όργανο του πασά, που μέχρι την εμφάνιση του Μπαρμπαγιώργου έδερνε τον Καραγκιόζη και όλους τους άλλους, χωρίς κανείς να μπορέσει να τον αντιμετωπίσει. Σε κάθε τους συνάντηση ο δερβέναγας κατατροπώνεται.

Σταύρακας

Είναι δημιούργημα του Γιάννη Μύρου. Είναι ο μάγκας, ο κουτσαβάκης του θιάσου σκιών. Τύπος συμπαθής, ξεσηκωμένος από τη ζωή της παλιάς Αθήνας. Μιλάει μάγκικα, σκέφτεται μάγκικα, φέρεται μάγκικα. Είναι με τα λόγια μόνιμα απειλητικός, μόλις όμως συναντήσει αντίσταση, αλλάζει λόγια. Είναι δηλαδή κατά βάθος δειλός και ο Καραγκιόζης που τον έχει ψυχολογήσει σωστά, πάντοτε μετά τις φοβερές απειλές που εκστομίζει ο Σταύρακας, του ρίχνει μερικές καρπαζιές για να τον συνεφέρει. Εκείνος πάλι, πάντα

βρίσκει έναν τρόπο να το γυρίσει στο αστείο για να αποφύγει την αντιμετώπιση.

Δερβέναγας (Βεληγκέκας)

Είναι το όργανο του Πασά και είναι επιφορτισμένος με την τήρηση της τάξης και της ασφάλειας στην περιοχή του. Τα πρώτα χρόνια, όταν τον δημιούργησε ο Μίμαρος, ο Βεληγκέκας έδερνε συνέχεια, μέχρι που εμφανίστηκε ο Μπαρμπαγιώργος, κι άρχισε πια από κάποιον να τις τρώει. Ο Βεληγκέκας είναι τουρκαλβανός και μιλάει φριχτά ελληνικά.

Μορφονιός

Μοιάζει να αποτελεί σύνθεση των τούρκικων προσώπων Μπεμπερουχή και Ρινόφωνου. Τον δημιούργησε ο Μόλλας. Είναι κοντός, με πελώριο κεφάλι και τεράστια μύτη. Επί πλέον είναι πολύ κομψευόμενος. Η φωνή του είναι έρρινη και μακρόσυρτη. Είναι μαμόθρεφτος, φαντασμένος και ερωτύλος. Νομίζει ότι είναι ωραίος και δεν μπορεί να καταλάβει την αλήθεια. Γενικά έχει άγνοια της πραγματικότητας. Οι φράσεις του τελειώνουν με ένα «ουίτ» που προκαλεί τα γέλια και πιθανόν να προκύπτει από το ελάττωμα της μύτης του.

Κολλητήρι

Γιος του Καραγκιόζη, δημιουργημένος από τον Μίμαρο. Μικρογραφία του πατέρα του. Πονηρός με κοφτερό μυαλό. Με τον καιρό προστέθηκαν κι άλλα παιδιά όπως ο Κοπρίτης, ο Μπυρικόκος, ο Σκορπιός. Ο Π.Μιχόπουλος πρόσθεσε και κόρη στον Καραγκιόζη, την Ποτούλα.

Αγλαΐα

Οι γυναίκες παίζουν πολύ μικρό ρόλο στο θέατρο σκιών. Η Καραγκιόζαινα, Αγλαΐα, σπάνια εμφανίζεται στο μπερντέ. Συχνότερα ακούγεται η φωνή της που φωνάζει και μαλώνει τον Καραγκιόζη. Ο Μόλλας την παρουσιάζει σχεδόν πάντα έγκυο.

Μπέης ή Βεζίρης

Ο Μπέης είναι ο πλούσιος τούρκος αστός, που συνήθως αναθέτει διάφορες δουλειές και μεσιτείες στον Χατζηαβάτη. Ο Χατζηαβάτης, πάλι, απευθύνεται στον Καραγκιόζη, κι έτσι ο Μπέης μπλέκεται σε ατέλειωτες και εξωφρενικές ιστορίες. Είναι άνθρωπος γλυκός και με πολλούς καημούς, γι αυτό και οι αμανέδες του είναι παθιασμένοι στα λόγια και μακρόσυρτοι.

Συνήθως είναι ανώνυμος, όταν όμως στο έργο εμφανίζεται και ο Πασάς, τότε έχει όνομα και παρουσιάζεται σαν υποταχτικός του.

Πασάς

Ο Πασάς, είναι ο ανώτατος τούρκος αξιωματούχος και άρχοντας. Μερικές φορές ονομάζεται και Βεζίρης. Είναι μεγαλοπρεπής, σοβαρός και δίκαιος. Οι εμφανίσεις του στον μπερντέ είναι σπάνιες, συχνά όμως ακούγεται από τα παρασκήνια η δεσποτική φωνή του να δίνει διαταγές. Είναι ο ανώτατος εκπρόσωπος του πλούτου και της δύναμης. Καθισμένος πάνω στην εξουσία και τη δύναμη, επιδεικνύει την καλοσύνη του και την αμεροληψία του προς τους υποταχτικούς του, τα θύματά του. Είναι το εντελώς αντίθετο του πάμπτωχου και ξετρελαμένου από τη φτώχεια Καραγκιόζη.

Ο Πασάς και γενικά οι Τούρκοι, παρουσιάζονται ως σκληροί και κακοί, μονάχα στα ηρωικά έργα.

Βεζυροπούλα

Σύμβολο ομορφιάς και γυναικείας καπατσοσύνης, αντικείμενο έρωτα και φυσικά το μήλο της έριδος στα περισσότερα έργα, για τον ανδρικό πληθυσμό του θεάτρου σκιών.

Ο Πεπόνιας, Τούρκος καλοκάγαθος αξιωματικός και ο Σαναλιέμε, φαντάρος, είναι πρόσωπα που δημιούργησε ο Μόλλας.

Το ρεπερτόριο

Στα έργα του Καραγκιόζη, μπορούμε να διακρίνουμε τρεις κατηγορίες έργων. Στην πρώτη ανήκουν τα έργα στα οποία τονίζεται και αποδίδεται κωμικά η καθημερινή ζωή. Τέτοια είναι «Ο Γάμος του Καραγκιόζη», «Ο

Καραγκιόζης γιατρός», κτλ. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν έργα εμπνευσμένα από παραμύθια και παραδόσεις. Με τα έργα αυτά το θέατρο σκιών δένεται απευθείας και ιδιαίτερα στενά με τον λαϊκό μας πολιτισμό. Τέτοια έργα είναι «Το στοιχειωμένο δένδρο», «Το Θηρίο», «Τα αινίγματα», κτλ. Στην τρίτη κατηγορία, ανήκουν τα λεγόμενα ιστορικά ή ηρωικά έργα. Τα περισσότερα είναι εμπνευσμένα από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας και από τους αγώνες για την απελευθέρωση. Πολύ γνωστό έργο της κατηγορίας αυτής ο «Αθανάσιος Διάκος».

Η ώρα της παράστασης

Δεξιά το σαράι και αριστερά η καλύβα, αυτά τα δύο ποτέ δε λείπουν από τη σκηνή του Καραγκιόζη, υπενθυμίζοντας συνεχώς με την αντίθεσή τους την αγιάτρευτη κοινωνική αδικία.

Πριν αρχίσει το έργο βγαίνει πρώτα στη σκηνή ο Καραγκιόζης τραγουδώντας και χορεύοντας. Μερικές φορές βγαίνει μαζί του και το Κολλητήρι κι αργότερα όταν φύγουν αυτοί οι ΜπαρμπαΓιώργος και ο Βεληγκέκας, τραγουδώντας κι αυτοί τα δικά τους τραγούδια και συνήθως φεύγουν αφού πρώτα το ρίξουν στο ξύλο. Φεύγουν κι εμφανίζεται πάλι ο Καραγκιόζης, ο οποίος αναγγέλει στο κοινό το έργο της βραδιάς, σχεδόν πάντα με τα ίδια λόγια «Αξιότιμοι κύριοι και κυρίες,

καλησπέρα σας, πέρα για πέρα. Απόψε έχει ωραία και καλή παράσταση ο μπερντές μας. Να καθίσετε να διασκεδάσετε. Απόψε έχουμε την παράσταση «... ο τίτλος του έργου». Ναι, μα το Θεό. Θα γλεντήσουμε καλά. Θα φάμε, θα πιούμε και νηστικοί θα κοιμηθούμε. Θα ξεποδαριαστούμε στο γλέντι».

Ύστερα από τον πρόλογο, η σκηνή μένει για λίγο άδεια, η μουσική παίζει και ανάλογο τη μουσική στη συνέχεια εμφανίζεται ένα πρόσωπο του έργου. Το πεπειραμένο κοινό, ήδη και μόνο από το τραγούδι, έχει καταλάβει ποιο πρόσωπο θα βγει. «Το τραγούδι, που εισάγει στη σκηνή κάθε ήρωα του Καραγκιόζη, ... είναι η ηθική μορφή του σκιερού ήρωος, έντονη και διαυγής», γράφει ο Φώτης Πολίτης.

Ο διάλογος στο έργο γίνεται συνήθως μεταξύ δύο προσώπων. Το κείμενο δεν είναι σταθερό και ορισμένο, αλλά εξαρτάται συνήθως από τη διάθεση και την έμπνευση του καραγκιοζοπαίχτη.

Το γέλιο πηγάζει από τα λόγια και τα καμώματα, από τον τρόπο που κινούνται οι φιγούρες, από τα αδιάκοπα καρπαζώματα, την ακατάσχετη φλυαρία του Καραγκιόζη, τα λογοπαίγνια, τα χοντρά γραμματικά ή συντακτικά λάθη και προπάντων από την ιδιωματική προφορά και τον τρόπο ομιλίας του κάθε προσώπου. Συχνά ο καραγκιοζοπαίχτης βάζει λόγια στο στόμα των προσώπων του έργου και απευθύνεται κατευθείαν στο κοινό, που παρακολουθεί. Κάνει, δηλαδή, τολμηρή θεατρική «παράβαση», διακόπτοντας τη θεατρική παραίσθηση.

Σαν επίλογος

Ο Καραγκιόζης είναι η θεατρική δημιουργία του λαϊκού μας πολιτισμού. Όπως γράφει ο Γιώργος Ιωάννου, η συστηματική μελέτη του λαϊκού αυτού θεάτρου, καθώς και η συντήρησή του, είναι χρέος μας σοβαρό και επείγον. Γιατί πρόσφερε πολλά ο καραγκιόζης, ψυχαγωγία, κοινωνική διαφώτιση, πατριωτισμό, ήθος, λαϊκή ενότητα. Και ακόμα θαυμάσια αισθητική παιδεία.

